

Gdańsk, dnia 26 sierpnia 2026 r.

dr hab. Tomasz Besta, prof. UG

Pracownia Psychologii Środowiskowej
i Relacji Międzygrupowych
Instytut Psychologii
Uniwersytet Gdański

Recenzja pracy doktorskiej mgr Arkadiusza Wąsiela, pt. „Culturally Sensitive Psychology of Social Hierarchy: Self- and Other-Orientation of Powerholders Across Cultures”, napisanej pod kierunkiem dr hab. Kuby Krysia, profesora IP PAN

Rozprawa doktorska Pana magistra Arkadiusza Wąsiela przedstawiona została w formie cyklu trzech powiązanych tematycznie artykułów naukowych, które łącznie prezentują trzy linie badawcze zrealizowane przez Doktoranta. Cykl publikacji poprzedzony jest wprowadzeniem (autoreferatem), w którym Doktorant przedstawia teoretyczne podstawy podjętych badań oraz syntetyzuje główne wnioski płynące z przeprowadzonych analiz. W swojej pracy Doktorant skoncentrował się na tym, jak w różnych kulturach postrzegane są osoby sprawujące władzę instytucjonalną (menedżerowie, nauczyciele, sędziowie, urzędnicy). W szczególności na tym, czy są one spostrzegane jako zorientowane na siebie (traktujące swoją pozycję jako okazję do osiągnięcia osobistych korzyści) czy zorientowane na innych (biorące odpowiedzialność za osoby, nad którymi sprawują władzę). Punktem wyjścia jest krytyka założenia, popularnego w części koncepcji z obszaru psychologii społecznej, zgodnie z którym rozwój społeczno-ekonomiczny prowadzi do spłaszczania hierarchii społecznej. Doktorant zauważa, że założenie to jest trudne do pogodzenia z trajektorią rozwojową krajów Azji Konfucjańskiej, które łączą wysoki dobrobyt z utrzymywaniem sztywnych i wyraźnych hierarchii społecznych.

Trzy artykuły składające się na rozprawę poprzedzone są bardzo dobrze napisanym, spójnym autoreferatem, w którym Doktorant nie tylko streszcza wyniki badań własnych, lecz rozwija też dyskusję nad ich wkładem teoretycznym, osadzając własne wyniki w szerszym kontekście

literatury na temat władzy, statusu i pozycji socjoekonomicznej. Pierwsza linia badawcza, opisana w artykule „Responsible powerholders may preserve the status quo? A three cultures study into the relation between powerholder construals and societal development expectations” (BMC Psychology, 2025), testuje związek między spostrzeganiem osób sprawujących władzę a preferencjami dotyczącymi rozwoju społecznego w Stanach Zjednoczonych, Polsce i Hongkongu. Doktorant wykazał, że postrzeganie osób mających władzę, jako zorientowanych na siebie („opportunity construal”) wiąże się z silniejszym poparciem dla celów modernizacyjnych (egalitaryzm, prawa człowieka, edukacja), podczas gdy postrzeganie ich jako zorientowanych na innych („responsibility construal”) wiąże się z poparciem dla celów tradycyjnych (religia, siła militarna, szacunek dla autorytetu). Może to sugerować, że odpowiedzialne sprawowanie władzy może legitymizować istniejące hierarchie i osłabiać presję na zmianę w kierunku bardziej egalitarnego społeczeństwa.

Druga linia badawcza (Wasiel i in., „Examining the connection between position-based power and social status across 70 cultures”, British Journal of Social Psychology, 2025) to analiza związku między postrzeganą władzą a statusem społecznym na dużej próbie z 70 krajów (N = 18 096). Doktorant wykazał, że związek między władzą a statusem jest w istocie zjawiskiem silnie zależnym od kultury. Związek ten jest istotny statystycznie w Azji Konfucjańskiej, Ameryce Łacińskiej i Karaibach oraz w Afryce Subsaharyjskiej, lecz nieobecny w próbach zachodnich i postsowieckich. Orientacja na innych wzmacniała ten związek, orientacja na siebie go osłabiała. Wskazano też na kulturowe moderatory tego związku.

W trzeciej linii badawczej Doktorant analizuje, jak pozycja socjoekonomiczna jednostki kształtuje sposób postrzegania osób sprawujących władzę. Autor uwzględnia tu jakość rządu (indeks percepcji korupcji, wskaźnik rządów prawa) jako moderator tej zależności. Analizy przeprowadzono na dwóch niezależnych zbiorach danych. Wykorzystano ponownie próbę z 70 krajów oraz uwzględniono nową bazę danych obejmującą dane z 62 krajów (N = 17 200). Wyniki obu badań wskazują, że um wyższy status socjoekonomiczny, tym silniejsze postrzeganie osób sprawujących władzę jako mniej zorientowanych na siebie i bardziej zorientowanych na innych. Związek ten jest najsilniejszy w krajach o niskim poziomie korupcji. Jednocześnie sceptycyzm wobec osób sprawujących władzę okazał się raczej

powszechny, niezależnie od pozycji socjoekonomicznej: zdecydowana większość osób badanych w obu próbach (odpowiednio 78,5% i 75,9%) postrzegała osoby z władzą jako bardziej zorientowanych na siebie niż na innych.

Podsumowując, autoreferat Doktoranta jest wyczerpujący i klarownie wprowadza w badania zaprezentowane w trzech artykułach naukowych. Przedstawione badania opisane są przejrzysto, podstawy teoretyczne wyraźnie wskazane, a dyskusja jest rozwinięta i przedstawiająca przekonujące argumenty na temat tego, jak wyniki Doktoranta mogą wpłynąć na rozwój przyszłych badań i modeli teoretycznych z obszaru psychologii międzykulturowej i psychologii relacji międzygrupowych. Poniżej przedstawię najważniejsze mocne strony pracy oraz moje uwagi krytyczne i pytania do Doktoranta.

Mocne strony rozprawy doktorskiej

Zdecydowanie największą zaletą rozprawy jest skala i zasięg kulturowy zgromadzonego materiału badawczego. O ile większość badań nad władzą, statusem i hierarchią społeczną powstało na próbach WEIRD, o tyle prezentowany cykl publikacji opiera się na próbach z nawet 70–80 kultur i kilkudziesięciu tysięcy uczestników łącznie. Co ważne, nie jest to rozkład przypadkowy: Doktorant uwzględnia zrównoważenie reprezentacji regionów kulturowych (wprowadzając własny wskaźnik nad-/niedoreprezentowania regionu) i wprost pokazuje, o ile lepiej zbalansowana jest jego próba względem typowego badania psychologicznego. To pozwala rozprawie wyjść poza prostą dychotomię Zachód–reszta świata i realnie przetestować hipotezy w regionach rzadko obecnych w literaturze (Afryka Subsaharyjska, Ameryka Łacińska i Karaiby, kraje postsowieckie).

Drugą mocną stroną pracy jest warsztat analityczny. Doktorant konsekwentnie stosuje wieloczynnikowe modele wielopoziomowe (multilevel modeling), z dobrze przemyślaną, stopniową procedurą budowania modeli (od modelu pustego, przez efekty stałe, losowe nachylenia, aż po interakcje międzypoziomowe i zmienne kontrolne) oraz odpowiednim centrowaniem predyktorów na poziomie jednostki i kultury. Na szczególne uznanie zasługuje przeprowadzenie w trzeciej publikacji analizy na dwóch niezależnych zbiorach danych i zharmonizowanej analizy łączącej oba zbiory. To znacząco podnosi wiarygodność głównego

efektu (interakcji statusu socjoekonomicznego i jakości rządzenia). Zaznaczę przy tym, że nie wszystkie decyzje analityczne oceniam bezkrytycznie. Do części z nich, zwłaszcza dotyczących rzetelności wybranych skal i importowanych wskaźników kulturowych, odniosę się w uwagach krytycznych. Niemniej należy bardzo pochwalić samą skalę analiz i dbałość o przejrzystość procedury statystycznej.

Trzecią mocną stroną pracy jest jej wkład teoretyczny. Rozprawa nie ogranicza się do opisowego pokazania różnic międzykulturowych, lecz proponuje dodatkową jednostkę analizy: percepcję motywacji osób u władzy (opportunity vs. responsibility). Autor operacjonalizuje ją w sposób intersubiektywny, a więc możliwy do zastosowania w bardzo różnych kontekstach kulturowych bez zakładania z góry, jaki typ postrzegania jest „normatywny” dla danej kultury.

Dzięki temu Doktorant wnosi realny wkład do klasycznych modeli opisujących źródła i konsekwencje modernizacji (np. model Ingleharta), pokazując alternatywną, ścieżkę legitymizacji hierarchii. Podważa także często zakładaną w zachodniej psychologii społecznej rozdzielną władzy i statusu. Integruje przy tym kilka wcześniej niezależnych modeli/ram teoretycznych (teorię usprawiedliwiania systemu, teorię tożsamości społecznej, teorię relatywnej deprywacji, modele sprawiedliwości proceduralnej).

Warto również podkreślić otwartość Doktoranta w prezentowaniu wyników niezgodnych z hipotezami. Doktorant nie ukrywa, że hipoteza dotycząca Hongkongu w pierwszej publikacji nie znalazła potwierdzenia, i wprost dyskutuje ograniczenia doboru tej próby. Podobnie otwarcie referuje nieoczekiwany efekt dystansu władzy w drugiej publikacji. Ta przejrzystość, połączona z udostępnieniem materiałów badawczych i danych w repozytoriach OSF przy każdej z publikacji, dobrze świadczy o rzetelności warsztatu badawczego Doktoranta.

Uwagi krytyczne i pytania do Doktoranta

Pomimo ogólnej pozytywnej oceny rozprawy, chciałbym zwrócić uwagę na kilka kwestii.

Jeśli chodzi o kwestie teoretyczno-metodologiczne, moja pierwsza i najpoważniejsza wątpliwość dotyczy spójności operacjonalizacji centralnego konstruktów rozprawy. W

pierwszej i drugiej publikacji orientacja na siebie i orientacja na innych są traktowane jako powiązane, lecz odrębne wymiary, mierzone osobnymi skalami. Tymczasem w badaniu 2 trzeciej publikacji zastosowano jeden dwubiegunowy wskaźnik, oparty na jednej pozycji. W którym orientacja na siebie i na innych stanowią przeciwległe krańce tej samej skali. Jest to istotna zmiana konceptualna, a nie jedynie zmiana narzędzia pomiaru tego samego konstruktów. Czy Doktorant traktuje ostatecznie orientację na siebie i orientację na innych jako dwa niezależne wymiary (co pozwala np. na jednoczesne wysokie natężenie obu), czy jako dwa bieguny jednego kontinuum? A jeśli to drugie, jak wyjaśnić przypadki z wcześniejszych badań, w których obie orientacje nie zachowują się jak proste lustrzane odbicia siebie nawzajem?

Druga uwaga dotyczy wagi teoretycznej, jaką w całej rozprawie odgrywa dychotomia Zachód–Azja Konfucjańska, pomimo deklarowanego posługiwania się siedmioma regionami kulturowymi. Doktorant sam trafnie zauważa we wprowadzeniu, że niski dystans władzy w Europie Zachodniej i w krajach postsowieckich może mieć zupełnie inne źródła historyczne (oświeceniowy egalitaryzm kontra nieufność wyniesiona z doświadczenia opresji), a mimo to obie grupy krajów są w modelach statystycznych reprezentowane przez tę samą zmienną. Skoro Doktorant dostrzega ten problem, chciałbym zapytać, jakie konkretne zmienne kulturowe lub historyczne (np. wskaźniki uogólnionego zaufania instytucjonalnego, czas trwania rządów autorytarnych w XX wieku) rozważał lub rozważałby włączyć w przyszłych badaniach, aby empirycznie rozróżnić te dwie, pozornie podobne, lecz odmienne ścieżki do niskiego dystansu władzy. Czy podobne ryzyko „ukrytej heterogeniczności” dotyczy również regionu Bliski Wschód i Afryka Północna czy Ameryki Łacińskiej i Karaibów, które w rozprawie omawiane są raczej post hoc niż w oparciu o osobno sformułowane hipotezy.

Trzecia uwaga dotyczy operacjonalizacji jakości rządzenia w trzeciej publikacji. Indeks Percepcji Korupcji i Wskaźnik Rządów Prawa są ze sobą skorelowane na poziomie kultur na poziomie $r = .97$, a mimo to różnica w istotności ich efektu moderującego pomiędzy badaniem 1 i badaniem 2 (istotny efekt CPI, nieistotny efekt RLI w replikacji) jest interpretowana jako wskazująca na większą „solidność” CPI jako moderatora.

Przy tak wysokiej kolinearności trudno mi jednoznacznie odróżnić rzeczywistą różnicę konceptualną między tymi wskaźnikami od możliwego szumu/fluktuacji próby. Czy Doktorant rozważał alternatywne sposoby zweryfikowania tej rozbieżności? Na przykład zastosowanie dodatkowego, niezależnego wskaźnika jakości instytucji (np. Worldwide Governance Indicators Banku Światowego)?

Ostatnia uwaga dotyczy jednorodności prób w obrębie poszczególnych kultur. Odsetek studentów oraz liczebność próby różnią się bardzo istotnie między krajami (od prób liczących niespełna 30 osób po próby liczące blisko 2000), co oznacza, że „kultura” jako czynnik w modelach wielopoziomowych jest w praktyce częściowo uwikłana z tym, kto dokładnie został przebadany w danym kraju. Czy Doktorant przeprowadzał analizy wrażliwości sprawdzające, czy główne efekty utrzymują się po wykluczeniu kultur o skrajnie małych próbach?

Podsumowanie

Pracę Doktoranta oceniam pozytywnie. Doktorant wykazał się umiejętnością stawiania dobrze osadzonych teoretycznie pytań badawczych oraz kompetencjami w zakresie projektowania i realizacji badań międzykulturowych na skalę rzadko spotykaną w literaturze z obszaru psychologii społecznej.

Zaprezentował także dojrzały warsztat analityczny i rzetelność w referowaniu wyników niepotwierdzających własnych hipotez. Rozprawa jest napisana klarownie, z przejrzystym układem treści, i czyta się ją bardzo dobrze. Pomimo przedstawionych uwag krytycznych uważam, że badania Pana magistra Arkadiusza Wąsiela stanowią istotne, dobrze udokumentowane uzupełnienie literatury na temat władzy, statusu i hierarchii społecznej. Pozwala na przesunięcie uwagi i obszaru badawczego poza próby WEIRD. Zaprezentowane badania pokazują także, że postrzeganie osób sprawujących władzę i ich motywacji pod kątem interesu własnego i/lub dobra wspólnego, jest konstruktem, który warto eksplorować również w przyszłych badaniach międzykulturowych.

W mojej opinii recenzowana dysertacja Pana magistra Arkadiusza Wąsiela, pt. „Culturally Sensitive Psychology of Social Hierarchy: Self- and Other-Oriented Powerholders Across Cultures”, której promotorem jest dr hab. Kuba Kryś, prof. IP PAN (Instytut Psychologii

Polskiej Akademii Nauk), spełnia ustawowe wymagania stawiane pracom doktorskim określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, i wnioskuję o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów postępowania.

Gdańsk, 26.08.2026

Tomasz Besta

